

RAJASTHAN PUBLIC SERVICE COMMISSION, AJMER

SYLLABUS OF COMPETITIVE EXAMINATION FOR THE POST OF SENIOR TEACHER

SECONDARY EDUCATION DEPARTMENT

PAPER-II

संस्कृतम्

प्रथमः भागः माध्यमिक-उच्चमाध्यमिकस्तरः

1. लघुसिद्धान्तकौमुदी-सञ्ज्ञाप्रकरणतः सामान्यप्रश्नाः -

माहेश्वरसूत्राणि, इत्, लोपः, प्रत्याहारसंज्ञा, स्वरभेदाः, सवर्णम्, उच्चारणस्थानानि, संहिता, संयोगः, पदम्॥

2. निम्नलिखित-सन्धिसूत्रानुसारं सन्धिः सन्धिविच्छेदश्च -

- **अच्सन्धिः** - इको यणचि, एचोऽयवायावः, आद् गुणः, ऊरण् रपरः, वृद्धिरेचि, एङि पररूपम्, अकः सवर्णे दीर्घः, एङः पदान्तादति, ईदूदेद् द्विवचनं प्रगृह्यम्॥
- **हल् सन्धिः** - स्तोः श्रुना श्रुः, णुना णुः, झलां जशोऽन्ते, यरोऽनुनासिकेऽनुनासिको वा, तोर्लि, झयो होऽन्यतरस्याम्, शश्छोऽटि, मोऽनुस्वारः, अनुस्वारस्य ययि परसवर्णः॥
- **विसर्गसन्धिः** - विसर्जनीयस्य सः, खरवसानयोर्विसर्जनीयः, ससजुषो रुः, अतो रोरप्लुतादप्लुते, हशि च, रो रि, ढ्रलोपे पूर्वस्य दीर्घोऽणः॥

3. समासानां परिचय-समास-विग्रह-प्रश्नाः -

अव्ययीभावः, तत्पुरुषः, कर्मधारयः, द्विगुः, द्वन्द्वः बहुव्रीहिश्च॥

4. प्रत्ययाधारिताः प्रश्नाः -

तव्यत्, अनीयर्, यत्, ण्यत्, क्यप्, ण्वुल्, तृच्, णिनि, क्त, क्तवत्, शतृ, शानच्, तुमुन्, क्त्वा, ल्यप्, ल्युट्, घञ्, क्तिन्, मतुप्, वतुप्, त्व, तल्, ष्यञ्, तरप्, तमप्, इतच्, तसिल्, टाप्, डीप्, डीष्॥

5. शब्द-रूपाणि -

राम, हरि, पति, गुरु, पितृ, गच्छत्, राजन्। रमा, मति, नदी, धेनु, वधू, मातृ, सरित्, वाच् । फल, वारि, मधु, मनस्, नामन्। अस्मद्, युष्मद्। तत्, इदम्, सर्व (त्रिषु लिङ्गेषु)।

6. पञ्चलकारेषु धातुरूपाणि (लट्, लृट्, लोट्, लङ्, विधिलिङ्) -

परस्मैपदी - भू, नम्, गम्, पच्, नी, दृश्, स्था, पा, प्रच्छ्, लिख्, अस्, हन्, दा, नृत्, क्रुध्, शक्, क्री, ज्ञा, चूर्।

आत्मनेपदी - लभ्, सेव्।

उभयपदी - कृ, याच्।

7. अव्ययपद-सम्बन्धि-सामान्यप्रश्नाः -

अत्र, तत्र, अद्य, ह्यः, श्वः, इत्थम्, इदानीम्, शनैः, उच्चैः, नीचैः, अपि, कथम्, पुनः, यथा, तथा, धिक्, प्रातः, सायम्, चिरम्, किमर्थम्, कुतः, कदा, च॥

8. उपसर्ग-सम्बन्धि-सामान्यप्रश्नाः -

प्र, परा, अप, सम्, अनु, दुर्, दुस्, वि, आङ्, अति, सु, प्रति, परि, उप, निर्, निस्, अधि॥

9. अशुद्धि-संशोधनं संस्कृतानुवादश्च -

- कारक-विभक्त्याधारितम् अशुद्धिसंशोधनम् ।
- हिन्दीतः संस्कृतानुवादः।

10. वाच्यपरिवर्तनम् (लट्-लकारः), लिङ्गानुसारं संख्याज्ञानम् (1तः100 पर्यन्तम्),

पूरणप्रत्ययान्तसंख्याप्रयोगः॥

11. संस्कृतव्यावहारिकशब्दाधारित-सामान्यप्रश्नाः -

- पशु-पक्षी-फल-शाक-नामानि।
- पारिवारिक-सम्बन्धसूचकपदानि।

द्वितीयः भागः स्नातकस्तरः -

1. निम्नलिखितानां सूत्राणां सामान्यपरिचयात्मकप्रश्नाः वाक्यप्रयोगाश्च -

प्रातिपदिकार्थ-लिङ्ग-परिमाण-वचनमात्रे प्रथमा। कर्तुरीप्सिततमं कर्म, कर्मणि द्वितीया, अधिशीङ्स्थासां कर्म, अकथितञ्च, उपान्वध्याङ् वसः, अभितः परितः समया निकषा हा-प्रतियोगेऽपि, कालाध्वनोरत्यन्तसंयोगे। साधकतमं करणम्, कर्तृकरणयोस्तृतीया, हेतौ, अपवर्गे तृतीया, येनाङ्गविकारः, सहयुक्तेऽप्रधाने। कर्मणा यमभिप्रैति स संप्रदानम्, चतुर्थी सम्प्रदाने, रुच्यर्थानां प्रीयमाणः, धारेरुत्तमर्णः, क्रुधदुहेर्ष्यासूयार्थानां यं प्रति कोपः, नमः स्वस्ति स्वाहा स्वधाऽलं वषड् योगाच्च। ध्रुवमपायेऽपादानम्, अपादाने पञ्चमी, भीत्रार्थानां भयहेतुः, आख्यातोपयोगे, जनिकर्तुः प्रकृतिः, भुवः प्रभवः। षष्ठी शेषे, कर्तृकर्मणोः कृतिः, षष्ठी चानादरे। आधारोऽधिकरणम्, सप्तम्यधिकरणे च, यतश्चनिर्धारणम्, यस्य च भावेन भावलक्षणम्॥

2. निम्नलिखितानां छन्दसां सामान्यपरिचयात्मकप्रश्नाः -

आर्या, अनुष्टुप्, इन्द्रवज्रा, उपेन्द्रवज्रा, उपजातिः, वंशस्थम्, द्रुतविलम्बितम्, भुजङ्गप्रयातम्, वसन्ततिलका, मालिनी, मन्दाक्रान्ता, शिखरिणी, हरिणी, शार्दूलविक्रीडितम्, स्रग्धरा, पुष्पिताग्रा॥

3. निम्नलिखितानाम् अलङ्काराणां लक्षणोदाहरणसम्बन्धिसामान्यप्रश्नाः -

अनुप्रासः, यमकम्, श्लेषः, स्वभावोक्तिः, उपमा, अनन्वयः, रूपकम्, उत्प्रेक्षा, व्यतिरेकः सन्देहः, भान्तिमान्, निदर्शना, दृष्टान्तः, अर्थान्तरन्यासः, दीपकम्, तुल्ययोगिता, समासोक्तिः, विभावना, विशेषोक्तिः॥

4. वैदिकसाहित्यस्य सामान्यपरिचयः -

वेदाः, उपवेदाः, ब्राह्मणग्रन्थाः, आरण्यकग्रन्थाः उपनिषदश्च॥

5. निम्नलिखितसूक्तेभ्यः ग्रन्थेभ्यश्च सामान्यप्रश्नाः -

(क) ऋग्वेदः - अग्निसूक्तम् (1.1), वरुणसूक्तम् (1.25), इन्द्रसूक्तम् (2.12), पुरुषसूक्तम् (10.90), प्रजापतिसूक्तम् (10.121), सञ्ज्ञानसूक्तम् (10.191)

(ख) श्रीमद्भगवद्गीता (द्वितीयोऽध्यायः)

(ग) ईशोपनिषद्

(घ) अभिज्ञानशाकुन्तलम्

(ङ) शुकनासोपदेशः

6. भारतीयसंस्कृतिसम्बन्धिताः प्रश्नाः -

वर्णव्यवस्था, आश्रमव्यवस्था, षोडशसंस्काराः, पञ्चमहायज्ञाः, त्रिविधम् ऋणम्, भारतीयसंस्कृतेः विशेषताः॥

7. निम्नलिखितानां महाकवीनां व्यक्तित्व-कृतित्व-सम्बन्धिसामान्यपरिचयात्मकप्रश्नाः -

(क) महाकाव्यकवयः -

वाल्मीकिः, वेदव्यासः, अश्वघोषः, कालिदासः भारविः, माघः, श्रीहर्षः।

(ख) गद्यकाव्यकवयः -

दण्डी, सुबन्धुः, बाणभट्टः, अम्बिकादत्तव्यासः।

(ग) नाट्यकवयः -

भासः, कालिदासः, भवभूतिः, शूद्रकः, विशाखदत्तः।

(घ) नीतिकवयः -

भर्तृहरिः, पं. विष्णुशर्मा, नारायणपण्डितः।

(ङ) अर्वाचीनकवयः -

भट्टमथुरानाथशास्त्री, देवर्षिः कलानाथशास्त्री, डॉ. प्रभाकरशास्त्री, पं. पद्मशास्त्री, पं. सूर्यनारायणशास्त्री, डॉ. हरिराम आचार्यः॥

तृतीयः भागः शिक्षण-विधयः

1. भाषाकौशलसम्बद्धाः प्रश्नाः -

- (क) पठनकौशलाभिवृद्धिविषयकाः विधयः
- (ख) लेखनकौशलाभिवृद्धिविषयकाः विधयः
- (ग) वदनकौशलाभिवृद्धिविषयकाः विधयः
- (घ) श्रवणकौशलाभिवृद्धिविषयकाः विधयः

2. अध्यापनविधिसम्बद्धाः प्रश्नाः -

- (क) व्याकरणशिक्षणम्
- (ख) गद्यशिक्षणम्
- (ग) पद्यशिक्षणम्
- (घ) नाटकशिक्षणम्
- (ङ) अनुवादशिक्षणम्
- (च) रचनाशिक्षणम्

3. अध्यापनकौशलसम्बद्धाः प्रश्नाः –

- (क) पाठ—प्रस्तावना
- (ख) व्याख्या
- (ग) श्यामपट्टोपयोगम्
- (घ) दृष्टान्तम्
- (ङ) प्रश्नोत्तरम्
- (च) प्रदर्शनम्

4. पाठयोजनासम्बद्धाः प्रश्नाः –

- (क) गद्यपाठयोजना
- (ख) पद्यपाठयोजना
- (ग) व्याकरणपाठयोजना
- (घ) अनुवादपाठयोजना
- (ङ) नाट्यपाठयोजना
- (च) रचनापाठयोजना

For the competitive examination for the post of Senior Teacher:-

1. The question paper will carry maximum **300 marks**.
2. Duration of question paper will be **Two Hours Thirty Minutes**.
3. The question paper will carry **150 questions** of multiple choices.
4. Negative marking shall be applicable in the evaluation of answers. For every one third of the marks prescribed for that particular question shall be deducted.
5. Paper shall include following subjects:-
 - (i) Knowledge of Secondary and Senior Secondary Standard about relevant subject matter.
 - (ii) Knowledge of Graduation Standard about relevant subject matter.
 - (iii) Teaching Methods of relevant subject.